

ՇԻՐԱԿ

1. ՀԱՐՐՄԱՆԻ

Ժամանակոց մեկ խեղճ հալիվորմ կար: Էս աղքատ հալիվորը հեշ րան շուններ, ինքն էր ու մեկ պառավ կնիկ: Ամեն օր կէրթար մեշեն էս հալիվորը, շալի-շուփի թոփ կէներ կը բերեր քաղաք, որը կը ծախեր, որն էլ տունը կը վառեր, էսպեսութլունով կը կառավարվէին:

Մե օրմ էլ, էս հալիվորը գնաց էլի մեշեն, շալի-շուփի ինչքան կրցավ թոփ էրավ բերեց տուն, քլոշեն վար դրեց, որ առավոտուն տանի քաղաքը ծախի: Մեկ էլ տեսավ, որ մե շահմար օձմ միշեն դուռ ելավ, էկավ թնդրա շուրթը կլորվավ, ծանտը-աղիղ նստավ:

— Մարդ աստու, էս օձն ի՞նչ էր,— ըսավ պառավը մարդուն,— մենք մեղի համար ուտելու շա՞տ հաց ունինք, որ էսոր էլ տանք:

— Կնի՛կ, ես խո չեմ բերել, ինքն է մտել ցախերու մեշն էկել, վնաս շունի, մեղի զոռ չի տա: Աստված էնոր զսմաթը կը հասցնե:

Գիշերը քնան, առավոտուն ելան վեր, հալիվորը շալի-շուփին շալկեց, տարավ քաղաքը ծախեց, էկավ տուն իրիկվան: Էն է նրստավ հաց ուտելու, օձը բիրդան բիրա մարդու պես լիզու շեւա՞վ:

— Գիտես ի՞նչ կա,— հալիվորին ըսավ,— առավոտուն պտի էրթաս ընձի համար թագավորի աղջիկն ուզես:

— Ա՛յ օձ, խելըռար, ի՞նչ էդար,— ըսավ հալիվորը,— ես ո՞վ, թագավորն ո՞վ, գուզես գլուխս էլ դարկել տա թագավորը, դու օձ, աղջիկը քու ի՞նչ րանդ է:

— Ես ոձ չե՛մ, դու հըլա խարար չես, թե ես ո՞վ եմ, դո՞ւ գնա՝
աւզե, քու ի՞նչ բանդ է, թե որ չը տվեց, էն վախտը ես գիտեմ՝ ինքը
Հալիվորը, առավոտուն լուսը բացվաւ թե չէ, ելաւ խեղճ-խեղճ
գնաց թագավորի քովը:

— Տո՛ քո՛ստո հալիվոր, կորի գնա՛, — ճվճվացին վրեն շորս
թարաֆից թագավորի նոքլարները (ծառա):

— Ախպե՛ր, ասու խաթեր, թագավորին խնդիրք ունիմ, ընծի
թագավորի երեսն հանեք, — աղաչեց-պաղատեց խեղճ հալիվորը, —
ես ցավ ունիմ, դարդ ունիմ:

Ինչորիսա, տարան թագավորի քովը. օխտն անգամ գլուխ տվեց
հալիվորը, բարե բռնեց, թագավորի դեմը կայնաւ:

— Ի՞նչ խնդիրք ունիս, հալիվոր, — ըսաւ թագավորը:

— Հապա չըսի ես¹, — թագավորն ապրած կենա, — ես մեկ
տղեմ ունիմ, էկեր եմ աղչիկդ ուզեմ տղիս համար:

— Հը՛... խելառ կլնի էս մարդը, — մտքի մեջն ըսաւ թագա-
վորը:

— Լաւ, — ըսաւ թագավորը, — աղչիկս կուտամ աղիդ, հրմա
պտի էրթաս էս գիշերվանս մեջը էնպես մեկ լաւ պալատմ շինես,
որ իսկ իմ պալատիս պես, թե որ առավոտուն պալատը հաղը էղաւ,
զաթի աղչիկս կուտամ, թե որ չէ՝ գլուխդ կը զարկեմ:

Հալիվորը ետ դարձաւ փոր-փոշման էկաւ տուն:

— Հա՛, ի՞նչ ըսաւ թագավորը, — հարցրեց օձը:

— Ինչ պտի ըսե, էնպես մեկ բանմ ըսաւ օր, հեչ էղնելու բան
չէ. «էս գիշերվա մեջ թե օր իմ պալատիս պես պալատմ շինեցիր,
զաթի լաւ, աղչիկս կուտամ», ըսաւ, «թե օր չէ, գլուխդ կը զար-
կեմ», ըսաւ:

— Հեչ դարդ մի՛ էնե դու, հալիվոր, — ըսաւ օձը, — էն ավուր
չալի-չուփի ժողվածդ տեղը մի՛ տքդ է:

— Միտքս է, — ըսաւ հալիվորը:

— Կէրթաս, — ըսաւ օձը, — մեկ ծակմ կա էնտեղ, էն ծակը կը
գտնես. «Մեծ խաթո՛ւն, պզտի խաթո՛ւն, կը ճվաս էն ծակիցը, —
Հարբմանին էն մեծ պալատը գուզե՞», կըսես:

Հալիվորը ելաւ գնաց մեշեն, փնտռեց, օձի ծակը գտաւ. «Մեծ
խաթո՛ւն, պզտի խաթո՛ւն, Հարբմանին էն մեծ պալատը գուզե՞», —

¹ Հավանաբար՝ հապա ը՛րեհ՝ (Մ. Կ.):

² Բնագրում՝ ուզում է, ուզել ենք որպէս զբառովի կոչմից բարբառի օրինա-
լափութան չեղում (Մ. Կ.):

ճվաց ու հետ դարձավ, էկավ: Տեսավ որ ի՞նչ, իրան տան տեղը էն-
պէս մէկ պալատմ է շինվել, որ թագավորի պալատն էլ էնոր քովը
հեշ րան չէ:

Առավոտ էղավ թե չէ.— Դէ հիմի գնա թագավորի քովը աղջիկն
ուղի,— ըսավ օձը հալիվորին:

Չէ՛, էս անգամին հալիվորի սիրտը պնդեց, ելավ գնաց թա-
գավորի պալատը:

— Էլի երեկվա հալիվորը էկել է,— ըսին թագավորին:

— Ներս բերիք տեսնենք,— ըսավ թագավորը:

Հալիվորը դրոնկ ներս մտավ, օխտն անգամ գլուխ տվեց ու
բարև բռնեց, կայնավ:

— Հա՛, ի՞նչ է, էկել ես որ գլուխդ դարկե՛մ:

— Թագավորն ապրած կենա, ուզածդ պալատը հազր է, շի-
նեցի,— ըսավ հալիվորը:

Թագավորը փանջիրից աչեց որ ի՞նչ, հալիվորի տան տեղը
սղորդ օր էնպէս մի պալատմ է կայնել, որ իրան պալատը էնոր քո-
վը հեշ րան չէ:

— Էս քյուփակ հալիվորը մեկ հոնարմ ունի, աղջիկս վերջը
պտի տանի, չէ՛.— մտքի մեջն ըսավ թագավորը,— պտի տանի,
հրմը, յավաշ ուրիշ բաներ էլ ուղեմ, թո՛ղ էնոնք էլ էնե, ետե տամ:

— Հա՛վ, պալատը շինեցիր,— ըսավ թագավորը հալիվորին,—
դե հիմի պտի էրթաս, տեյմորի էգուց էնպէս մեկ բաղչեմ շինես պա-
լատիդ ասաջն, որ իսկ իմ բաղչիս պես: Իմ Խաս բաղչես տեսի՞ր ես,
մատմառե հավուլները, հաղարան բյուլբյուլները մեջը, որ աղջիկս
ելնի էնտեղ ման գա... դե՛ գնա՛:

Հալիվորը ելավ էլի փոր-փոշման էկավ տուն:

— Հա՛, ի՞նչ է,— հարցրեց օձը,— ընչի՞ հս նիաթդ կախել, թա-
գավորը աղջիկը չը տվե՛ց:

— Որդի, հիմի էլ թագավորը կայնել է թե. «Իմ բաղչիս պես
մեկ խաս բաղչեմ պտի շինես, օր աղջիկս տամ տղիդ»:

— Հա՛վ, էդ էլ կէնենք,— ըսավ օձը,— դե հիմի գնա՛, էլի էն
ծակիցը. «Ա՛հ խաթուն, պզտի խաթո՛ւն,— ճվա՛,— Հաբրմանին
էն իրան լավ, խաս բաղչին գուղի»:

Հալիվորը ելավ գնաց մեշեն, Հաբրմանու ըսածի պես ծակից
ճվաց: Ծտ էկավ տուն, տեսավ օր, էնպէս մեկ բաղչա է դուռմիշ էղել
պալատի ասաջն, օր էլ մատմառ հավուլներ, էլ հաղարան բյուլ-
բյուլներ, թագավորի բաղչիցը լավ:

Ըորհաթ քնավ, առավոտուն ելավ պնաց թաղավորի քովը:

— Թագավորն ապրած կենա,— ըսավ,— բաղչեն էլ շինեցի, դե՛ աղջիկդ տո՛ւր:

Թագավորն էկավ իրան աչքովը տեսավ, որ օդորթ հալիվորը էնպես մեկ բաղչեմ է շինել, որ իրան բաղչեն էնոր քովը հե՛լ բան չէ:

— Կա՛վ,— ըսավ թագավորը,— դե հիմի պտի էրթաս էնպես մեկ խալիմ գտնիս, որ հե՛լ կտոր շունենա, իմ դռնիցս տեյմորի քու գուռդ պտի փռես, որ աղջիկս վրայից քելելով գա ձեր տունը:

Հալիվորը գնաց տուն, Հաբրմանուն ըսավ:

— Դե գնա, էլի էն ծակիցը ճվա,— ըսավ Հաբրմանին. «Մեծ խաթո՛ւն, պղտի խաթո՛ւն, Հաբրմանին էն մեծ խալին գուզե՛ս:

Հալիվորը գնաց ծակից էսպես ճվաց ու ետ էկավ:

Խալին էլ հաղրվավ, թագավորի դռնից մինչև հալիվորի գուռը փռվավ, պրծավ:

Առավոտուն հալիվորը գնաց էլի թագավորի քովը:

— Թագավորն ապրած կենա,— ըսավ,— խալին էլ հաղրվավ, հիմի քու ուզածներուցդ պրծա՞նք, թե հըլա չէ՛:

— Մե բանմ մնաց,— ըսավ թագավորը,— էն էլ կատարե պըրծի՛ աղջիկս տա՛ր: Քեզնից էգուց առավոտուն, իմ դռան առաջը, էնպես մեկ օխտը ձեռք դավուլ զուռնա գուզեմ, որ չալվի, ձենը բիբադի իմանան, հըմա իրանք՝ դավուլ զուռնալիքը հե՛լ մարդու աչքի չէրևան:

Հալիվորը էլի դարտակ ետ դարձավ, էկավ Հաբրմանու քովը:

— Հա՛, հալիվոր, էլի աղջիկը լը տվե՞ց թագավորը, հիմի ի՞նչ գուզե,— հարցրեց օձը:

— Որդի՛, ո՞վ դիտե, թաղավորը մեկ անգամ սատանի ձիուն է հեծել, հիմի էլ կայնել է թե. «էնպես օխտը ձեռք դավուլ զուռնա գուզեմ քեզնից, որ չալեն, ձեները դուս դա, իրանք մարդու աչքի չէրևան»:

— Վնաս չունի,— ըսավ օձը,— գնա էլի էն ծակիցը ճվա թե. «Մեծ խաթո՛ւն, պղտի խաթո՛ւն, Հաբրմանին էն իրան օխտը ձեռք դավուլ զուռնեն գուզե՛ս:

Հալիվորը գնաց Հաբրմանու խրատ տվածի պես ծակից ճվաց, ետ էկավ տուն:

Առավոտուն թագավորը քնից վեր ելավ, տանից դուս գնաց ահապ որ՝ դավուլ զուռնի ձենը, գմբմբոցը սաղ քաղաքը բռնել է: «Է՛ դավուլ զուռնալի լի էրևա:

— Զէ՛, հալիվորը աղջիկս տարավ,— ինքն իրան, ըսավ մտքի մեջը թագավորը։

Հալիվորը վեր ելավ առավոտուն, օձը առավ, գնաց թագավորի պալատը։

— Թագավորն ապրած կենա, դե՛ աղջիկդ տո՛ւր տանիմ։

— Լա՛վ, տղեդ ո՞ւր է,— հարցրեց թագավորը։

— Տղես, էս օձն է, թագավորն ապրած կենա,— ըսավ հալիվորը,— ես ուրիշ տղա չունիմ։

է՛, ի՞նչ էնեք խեղճ թագավորը, մեկ անգամ խոսք էր տվել աղջիկը տալու։

— Լա՛վ,— ըսավ,— տա՛ր, ի՞նչ էնեմ, ինքն ու իրան բախտը։

Օխտը զօր, օխտը գիշեր, ախպե՛ր, դավուլ զուռնա շալեցին, հարսնիք էրին ու թագավորի աղջիկը էս օձի հետ պսակեցին։

Հարսնիքվորը որ բիրադի քաշվավ պրծավ, էս մեր օձը, մեկ էլ բիրդանբիրա շապիկը հանեց ու էնպես աննման ջահել տղա դարձավ, որ թագավորի աղջկա խելքը գնաց։

— Աղջի՛,— ըսավ,— գիտես, ես օձ չեմ, ես թագավորի տղա եմ, մախսուս օձի գեյիմ եմ մտել։ Զօրը օձ կը դառնամ, գիշերը, որ մենակ մնացինք, ա՛յ էսպես, օձի շապիկս կը հանեմ, կը դառնամ մարդ, գուքամ քովդ։ Համա չէ՞ղնի՞ թե բերնիցդ խոսք թոցնես։ Ուրիշները, յա քուրերդ քեզի շատ բան կըսեն. «Մենք ըշտը էսպես լավ մարդիք ունինք, դու մարդ չունիս, դու գնացիր օձի հետ պսակվար, քու մարդդ օձ է», կըսեն, դու հեշ տերը մի էղնի։ Բերնիցդ որ խոսք թոցրի՛ր թե. «Եմ մարդս օձ չէ, թագավորի սիրուն տղա է, ձեր մարդոցն հազար անգամ լավ է», իմ թըլըսու՛մս խարապ կէղնի, էս պալատն էլ, բանն էլ բիրադի ձեռքիցս կէրթան։

— Լավ,— ըսավ աղջիկը,— խոսքիցդ դուս չեմ գա։

Անցավ քանիմ վախտ, քաղքի մեջը ջիլիթի խաղ սարքվավ։

Ինչքան մեծամեծներ կային, մտան խաղի մեջ, թագավորի էրկու փեսեն էլ էնտեղ էին։ Հարքմանին էլ հանեց իրան օձի շապիկը, թագավորի լայիզ շորեր հագավ, հեծավ կապուտ ձին ու գնաց, մտավ ջիլիթի մեջ։

Թագավորն էլ իրան իրեք աղջկա հետ թամաշա կէներ բալկոնից էս խաղին։

Խաղը սկսվավ։

Կապուտ ձիավորը ամենքից լավ կը խաղար։ Հեշ մարդ չէր ճանչընա էս Կապուտ ձիավորին։ Թագավորը զարմացել էր, թե էս ո՞վ է, իրան մեծամեծների մեջն էսպես մարդ հեշ լկար։

Մենակ Հաբրմանու կնիկը դիտեր, որ Կապուտ ձիավորը իրան մարդն է:

— Տե՛ս, տե՛ս, աղջի՛,— րսին թաղավորի մեծ աղջիկները, իրանց ուզտի բուֆոնը,— աշե՛, տե՛ս, ինչրդ մեր մարդիքը շիլթի՞ կը խաղան, անճաղ քու մա՛րդդ է, որ հեշ, օձ է, ոչ տնեն կրնա դուս գա, ո՛չ էլ մարդու մեջ խառնվի: Սաքի կըսես աշխարհք մարդը կտրվիլ էր, զնացիր էկար օձին առար դու էլ:

Հաբրմանու կնկա սրտին շատ դժար թվացին էս խոսքերը. էլ չկրդալ համբիրն:

— Այ հողը ձեր գլխուն,— ըսավ քուրերուն,— լտնի դուք էլ ձեր խնիքովը դիտեք, թե մարդ ունիք ու կը պարծնեար էլ: Դուք էնպես դիտեք, թի իմ մարդս օձ է, հա՛, էն ղոշաղ Կապուտ ձիավորը իմ մարդս չէ, հապա ո՞ւմ մարդն է:

էս խոսքի վրա Հաբրմանուն շիլթով դարկին, ձիուդ լճար քցեցին: Հաբրմանու ուշքն անցավ, շալկած տուն բերին, խելքն որ վրեն էկավ:

— Աղջի՛,— ըսավ կնկան,— բեղի էլ ուրիշ բան չիմ րսե, էրկաթե շարուխ հագնիս, պողպատե էլ դավադան ատնիս ձևող, օխտը տարի ման դաս, օխտը բերդ անցնիս, շարուխներդ մաշի, դավադանդ էլ մեկ թիզմ մնա, նոր դաս լնծի գտնիս:

Պալատն էլ զնաց ձեռքից, բաղչին էլ, մնաց էլի էն առաջվա բլբլած տունը: Հաբրմանին էլ ելավ մեկ թարաֆմ քաշվավ զնաց: Մնաց խեղճ կնիկը փոք-փոշման իրան էրածից: Լացավ, շատ լացավ խեղճը: Վերջն ելավ հագավ երկաթե շարուխները, պողպատե գավազանն էլ առավ ձևուն ու ընկավ ճամբու:

Հաբրմանի ո՞ւրտեղ ես, որ պտի դա բեղի գտնի:

Հաբրմանին շատ զնաց թե քիչ, շատ ու քիչն աստված դիտե, զնաց ընկավ մեկ շատու պառավի ձեռք: էդ պառավն էլ մեկ աղջիկ ունեք, զուղեր որ էս աղջիկը տա Հաբրմանուն, հըմը Հաբրմանին էլ հեշ իլլաճ լուսնի, ընկիլ է էրուցքի մեջ, եռման կրակը ընկիլ է խեղճի շանը: էս պառավի աղջիկն էլ առավտունից տեյմորի իրիկունը դյուզյումներով ջուր կը կրե, բերե լցնե կը Հաբրմանու վրա: Մեր ու աղջիկ մեռնին կը լողացնելեն՝ հեշ օգուտ չի էնե... «Վառա՛, վառա՛, վառա՛» ճվա կը Հաբրմանին էրուցքի մեջ:

Հաբրմանուն թողնենք էսպես էրուցքի մեջ, էրթանք կնկա քովը: էս կնիկն է, ելավ ճամբա ընկավ սարե սար, ձորե ձոր, մեկ սաղ տարիմ ման էկավ, վերջն եկավ մեկ հողե բերդիմ դեմ առավ: Տե-

ասոր մեկ շահել աղջիկ հողե գյուղացումները ձեռքը. վազե կը դեպի աղբուրը:

— Աղջի՛ ջան, աղջի՛, ղուրբան բեղի, աղջի՛, Հաբրմանուն տեսե՛՛լ ես:

— Զէ՛, չէ՛, դնա շուշեցե բերդը, Հաբրմանին ըստեղ չէ,— ըսավ աղջիկն ու վտղեց դեպի աղբուրը ջուր տանելու:

Խեղճ կնիկը էլի ընկավ ճամբա, սար ու ձոր չը մնաց չափեց. տեյմորի հասավ շուշեցե բերդին, տեսավ, որ էլի էն աղջիկը շուշեցե գյուղացումները ձեռքը վազե կը աղբուրը ջուր տանելու:

— Աղջի՛ ջան, աղջի՛, ղուրբան բեղի, աղջի՛, Հաբրմանուն տեսե՛՛լ ես:

— Գնա՛ պղնձե բերդը, Հաբրմանին ըստեղ չէ:

Էլի ընկավ ճամբա խեղճ կնիկը, գնաց մե սաղ տարիմ էլ ման էկավ, տեյմորի հասավ պղնձե բերդը, տեսավ որ, էստեղ էլի էն աղջիկը պղնձե գյուղացումները ձեռքը վազե կը աղբուրը ջուր տանելու:

— Աղջի՛ ջան, աղջի՛, հողուղ մատաղ, Հաբրմանին բե՛րդն է:

— Գնա՛, դնա՛ քու փնտռածը ըստեղ չէ՛, դնա էրկաթե բերդը: Էլի ճամբա ընկավ կնիկն ու դնաց: Գնաց, գնաց՝ հասավ տեյմորի էրկաթե բերդը, տեսավ, որ աղջիկը էրկաթե գյուղացումները ձեռքը վազե կը աղբուրը ջուր տանելու:

— Աղջի՛ ջան, աղջի՛, Հաբրմանին բե՛րդն է:

— Զէ՛, չէ՛, Հաբրմանին էս բերդը չէ՛, դնա՛ պողպատե բերդը: Էլի ճամբա ընկավ էս խեղճ կնիկը: Մե սաղ տարիմ ճամբա գնաց տեյմորի հասավ պողպատե բերդը, տեսավ էլի էն աղջիկը պողպատե գյուղացումները ձեռքը վազե կը աղբուրը ջուր տանելու:

— Աղջի՛ ջան, աղջի՛, Հաբրմանին բե՛րդն է:

— Էստեղ Հաբրմանի չը կա, Հաբրմանին արծաթե բերդն է:

— Կնիկը ընկավ ճամբա դեպի արծաթե բերդը, գնաց սաղ տարիմ էլ ման էկավ, տեյմորի հասավ բերդին, տեսավ, որ աղջիկը արծաթե գյուղացումները ձեռքը կէրթա ջրի:

— Աղջի՛ ջան, աղջի՛, հողուղ ղուրբան, Հաբրմանին բե՛րդն է:

— Զէ՛, չէ՛, Հաբրմանին էս բերդը չէ՛, գնա՛ օսկեցե բերդը:

Տարիմ էլ ճամբա դնաց խեղճ կնիկը, տեյմորի հասավ օսկեցե բերդին: Կայնավ տեսավ, որ Հաբրմանու ըսածի պես, իրան հագած էրկաթե շարուխները մաշել են, պողպատե դավաղանեն էլ ձեռի մեջ թիզմ է մնացել:

— Զէ՛, աստուծով Հաբրմանուն էս բերդի մեջը կը գտնիմ,— ըսավ մտքի մեջը:

Գնաց նստավ աղբորի քովը, ահսավ որ էլի էն աղջիկը, օսկի գլուգլումները ձեռքը հավարով գուքա դեպի աղբուրը ջուր տանելու։

— Աղջի՛ ջա՛ն, աղջի, հոգուդ դուրբան, Հաբրմանին բե՛րզն է։

— Հա՛, հա՛, բերզն է, պրծա՛նք... մեր հայը տե՛ս, քու հայ-հայդ։ Հաբրմանին ընկել է էրուցքի, եռման կրակի մեջ, ջանը կը վառի... էս օխտը տարի է, ես մեռա ջուր կրելով, վրեն լցնելով, էդ տես-շենը մեկ չը հովցավ։

— Աղջի՛ ջան, իմ քովս թրլըսում կա, ես Հաբրմանու ցավի դեղը գիտեմ,— ըսավ կնիկը,— էդ լցածդ ջրիցը մե քիչմ տո՛ւր խմեմ, հետև տար Հաբրմանուն լողցո՛ւր, էն սհաթին կը լավնա։

Աղջիկը գլուգլումով ջուրը տվեց կնկան. կնիկը ջուրը խմեց ու գողտուց Հաբրմանու տված մատնիքը մատից հանեց, քցեց գլուգլումի մեջը։ Աղջիկը միամիտ ջուրն առավ տարավ բերդը, Հաբրմանու վրեն լցեց թե չէ՛, մատնիքը դլորավ ընկավ Հաբրմանու գիրկը։ Մատնիքն էն սհաթին վերցրեց, տեսավ, ճանշցավ ու ըսավ,— Հովցա, հովցա, էլ մի՛ք լցնի, հերիք է։ հովցա։

— Աղջի՛,— դարձավ Հաբրմանին,— շիտակն ըսա, էս գլուգլումի ջրից հեշ ուրիշ մարդ խմե՞ց։

— Մեկ խեղճ կնիկմ կար աղբորի քովը,— ըսավ աղջիկը,— էնիկ ուլեց ու օես թրլըսում ունիմ», ըսավ, օտո՛ւր էդ գլուգլումի ջրից խմեմ, հետև տար լից Հաբրմանու վրեն, էն սհաթին էրուցքը կանց-նի»,— ես էլ տվի խմեց։

— Դե՛ էն կնկան բերեք էստեղ,— ըսավ Հաբրմանին։

Պառավը քանը հասկցավ։— Չէ, կնիկը վերջն էկավ գտավ Հաբրմանուն,— ըսավ մտքի մեջը,— հըմը թո՛ղ գա, վնաս չունի, ես էնոր գլուխը կաղամ։

Պառավը դրկեց աղջկան, որ կնկանը բերև։

Կնիկն էկավ Հաբրմանուն տեսավ։ Հաբրմանին նկատեց, որ իրան ըսածի պես կնկա էրկաթե շարուխները մաշել էին, պողպատե գավազանեն էլ մնացել էր մե թիղմ։

— Աղջի՛,— ըսավ կնկանը,— վերջը լավ էկար ընծի գտար, հըմը տեսնիք հալա էս ջատու պառավի ձեռքից ի՞նչըդ պտի աղատվինք։

Գիշերը քնելու վախտ էղավ թե չէ.— Աղջի,— ըսավ Հաբրմանու կնկանը պառավը,— ես որ կը պառկիմ քնելու, դու պտի գաս ոտներս մածես, տեյմորի քունս տանի։ Ծռե էլ ոտներիս տակը պտի պառկիս, գիտե՛ս։

— Աղջի՛,— գողտուց կնկանն ըսավ Հաբրմանին,— որ կէրթաս

պառվի ոտները մածելու ու կը տեսնիս որ քունը տարավ, չէղնի թե ոտների տակը քնիս, մեկ մենծ քյություկմ դիր ոտների տակը ու դու արի՛ քովս, թե չէ որ պառկեմ ես ոտների տակը, գիշերը դելնի պառավը մեկ էնպես թաքմուկմ կը զարկեմ քեզի, որ անդունդի օխտը դաթը կիջնիս:

Հարրմանին կնկան ինչպես որ խրատ տվեց, էնպես էլ էրավ:

Գնաց պառավի ոտները մածեց, տեյմորի քունը տարավ: Ուսույով վեր ելավ, մեկ մենծ քյություկմ բերեց, դրեց ոտների տակն ու ինքն էկավ Հարրմանու քովը: Գիշերը պառավն ելավ հ'... էրեց ու էնպես մեկ թաքմուկմ զարկեց քյություկին, որ քյություկը անդունդի օխտը դաթն իջավ:

Առավոտուն պառավն ելավ աւեսավ, որ Հարրմանու կնիկը տան մեջ սաղ սալամաթ կը պտըտի:

— Այ, քու խրատ տվողիդ վիզը տակը մնա,— ըսավ:

Մեկ քանիմ օր որ անցավ,— Աղջի,— ըսավ էլի Հարրմանու կնկանը պառավը,— գիտե՛ս, աղջկաս ջհեզի յորդան դոշակը պտի կտրեմ, ընծի շատ բմբուլ է հարկավոր, էսօր պտի էրթաս հինգ բարդան բմբուլ բերես:

Խեղճ կնիկը մուրբավ մնաց, ելավ գնաց Հարրմանու քովը.— Հիմի էլ պառավը էսպես կըսե,— ըսավ. «էսօր պտի ընծի հինգ բարդան բմբուլ բերես, որ ես աղջկաս ջհեզի յորդան դոշակը լցնեմ»: Ես, բմբուլ, էն էլ հինգ բարդան, օ՛րտեղից բերեմ:

— Դարդ մի՛ էնե,— ըսավ Հարրմանին,— գնա՛, ե՛լ էս դեմ ու դեմի սարի գլուխը, «Ղշեր, ղշեր», ճվա, «Հարրմանին մեռել է»: Աշխարհքի երեսն ինչքան օր դուռ կա բիրադի դուքան, փետուրները կը թափեն, կէրթան: Դու ժողվե՛, լից բարդաններն ու բեր:

Կնիկը վերցրեց բարդաններն ու գնաց դեպի սարի գլուխը:

— Ղշեր, ղշեր,— ճվաց,— Հարրմանին մեռել է:

Ինչքան օր դուռ կար աշխարհքի երեսը բիրադի էկան իրանց փետուրները թափեցին ու թռան գնացին:

Հարրմանու կնիկն ուրախ ուրախ հինգ բարդանն էլ բմբուլ լըցրեց ու բերեց տվեց պառավին:

— Ահա՛ն,— ըսավ,— պառավ, քու ուզածդ հինգ բարդան բմբուլը:

— Ա՛յ, քու խրատ տվողիդ վիզը տակը մնա,— ըսավ պառավը,— Հարրմանի՛ն քեզի խրատ տվեց:

Մեկ քանիմ օր էլ որ անցավ, էս անգամ կայնավ Հարրմանու

կնկանն ըսավ թե,— Աղջկան ջհնդի համար էնպես տասվէրկու ձեռք շոր պտի գտնիս, որ թաղավորի աղջիկն էլ շունենաւ:

էլի կնիկն էկավ Հարրմանուն ըսավ:

— Աղջի՛,— ըսավ Հարրմանին,— էդպես չի էդնի, ել էդ անաստված պառավի ձեռքից փախենք, թե չէ էսպիսությունով մեկ օրմ գլուխդ դուզանմ կը բերն:

Ելան մարդ ու կնիկ, պառավից դողաւոր ընկան ճամբաւ Խելիմ որ գնացին,— Աղջի,— ըսավ կնկան Հարրմանին,— հըլա հտ աշն տես մարդ-մուրդ չի՞ գաւ— Կնիկը հտ աշնց:

— Թող ու դումանի պես բանմ,— ըսավ,— դուքա հետեներիցս:

— էդ էկողը պառավի աղջիկն է,— ըսավ Հարրմանին,— գիտեմ:

էն սհաթին կնկան էրավ շաղաց, ինքն էլ եղավ շաղացպան: Երեսը, վրեն գլուխը ալրոտեց, ելավ կայնավ շողցի դուռը:

Պառավի աղջիկը վռազ, վռաղ էկավ.— Ջաղացպան ախպեր,— ըսավ,— էստից մեկ մարդմ ու կնիկմ շանցա՞ն, չը տեսա՞ր:

— Հա՛ նորաթ է,— սուտ խուլ ձեանալով ըսավ Հարրմանին.— կաղամ ընչի՛ չէ:

— Ի՛նչ կըսես,— ըսավ աղջիկը,— ես քեզի հարցնեմ կը, թե մեկ մարդմ ու կնիկմ անցա՞ն էս տեղից, տեսա՞ր թե չէ:

— Գուղես ցորեն բեր, գուղես զարի, որը գուղես, էրկուն էլ կաղամ:

— Ի՛նչ խիմախ մարդ ես, ցնդե՛ր ես, ի՛նչ է,— ըսավ աղջիկն ու հերստ հերստ հետ ղնաց, բիրադի մորը պատմեց:

— Տո՛, էն էր է՛, իսկ էն շաղացպանն էր Հարրմանին, ա՛յ վիզդ տակդ մնա,— ըսավ պառավը,— շուտ դարձի գնա, բռնե բեր:

Աղջիկը էլի ետ դարձավ, ընկավ Հարրմանու ու կնկա հետեն:

Հարրմանին էլ, պառավի աղջիկը որ վազն էկավ իրանցից ու գնաց թե չէ, էլի շաղացը դարձրեց իրան կնիկն ու հետն ընկավ ճամբաւ:

Խելիմ տեղ որ գնացին, Հարրմանին էլի կնկանն ըսավ,— Աղջի՛, հըլա հտ դարձի տե՛ս, թե մարդ-մուրդ գուքա՞:

Կնիկը հտ դարձավ.— Վո՞վ է,— ըսավ,— էն առաջվա թող ու դումանի պես բանը էլի հետեներիցս դուքա:

— Վնաս շունի,— ըսավ Հարրմանին.— էլի պառավի աղջիկն է:

էն սհաթին կնկան էրավ բոստան, ինքն էլ էղավ բոստանչի:

Աղջիկն էլի էկավ վռաղ վռաղ.— Բոստանչի ախպեր,— ըսավ,—

Հատից ջաղացպանի հագուստով մարդմ իրան կնկա հետ էկան ան-
ցա՞ն, տեսա՞ր:

— Կա, բնշի՞ չէ, քա՞նի գրվանքա փուրչուլուկ գուզես:

— Ի՞նչ կը խոսի,— ըսավ աղջիկը,— ես քեզի ի՞նչ կը հարցնեմ,
դու ընձի ինչ ջուղաբ կուտաս: Ես կոնմ թե, Հատից ջաղացպանի հա-
գուստով մարդմ իրան կնկա հետ էկան անցա՞ն, թե չէ:

— Հա էս տարի շատ լավ է բուսնել բոստանս, ի՞նչ ուզես կա,
որից սիրտդ գուզե էնտից տամ:

— Զաղա՞ էս, խո՞ւլ էս, ի՞նչ էս, հարի՜Ֆ,— ըսավ աղջիկն, ու էլի
հերառտ, հերսոտ ետ դարձավ, դնաց մոր քովը: Ինչպես որ էղել էր,
էնպես սլառմեց պառավին:

— Տո՞, էն էր է՛, իսկ էն բոստանշին էր Հաբրմանին, էս ան-
գամին ինքն էղել է բոստանշի, էն ղանչղին էլ էրել է բոստան: Վիզդ
տաեզ մնար, հա՞, բոնեիր է՛:

Պառավի հերսն ելավ, էս անգամին ինքն ելավ ընկավ Հաբրմա-
նու ու կնկա հետեն:

Հաբրմանին էլ, որ պառավի աղջիկը գլխից բռատ էլում գնաց,
բոստանն էլի փոխեց իրան կնիկը ու հետն ընկավ ճամբա:

Խելիմ տեղ որ գնացին.— Աղջի,— ըսավ էլի Հաբրմանին,— հը-
ւա ետ դառի տես, իո՞ մարդ-մուրդ չի՞ գա ետենեքիցս:

Կնիկը ետ դարձավ, աշեց,— Վո՞վ է,— ըսավ,— էս անգամին
էնպես մեկ թող ու դումանմ գուբա, որ երկինք, գետինք կպեր խառ-
նրվեր է իրար:

Հաբրմանին էլ ետ դարձավ, աշեց որ, օղորդ՝ էս անգամվա թող
ու դումանր ուրիշ թավուր բան է:

— էս դալողը պառավին ինքն է, կնի՛կ,— ըսավ,— մուղաթ կեցի,
չառ դժար է էդ անիծածի ձևքից պոծնելը:

Թող ու դումանր որ մոտեցավ.— Կնիկ,— ըսավ Հաբրմանին,—
թեզ էրա քովիդ սանտրը գետին քցե, անիծած պառավը հասավ:

Կնիկը սանտրը գետին քցեց թե չէ՝ չորս դին սար ու ձոր դար-
ձավ մեշա, իրանք մեջը: Հաբրմանին էլ էն սհաթին կնկան դարձ-
րեց մեկ բարակ ֆիլիզ, ինքն էլ էղավ մեկ օձ, փաթավավ էզ ֆիլի-
զին ու գլուխը դրեց ֆիլիզի ծնրին:

Գոռգոռալին էկավ հասավ պառավը, սասումի պես չոքավ մեշի
վրեն:

— Ա՛յ օյինբազ,— ըսավ,— ես էլ աղջի՞կն եմ. որ խաբես,—
ըսավ,— չորս բոլորդ դարձրել ես մեշա, էն ղանչղին էրել ես ֆի-

լիզ, դու էլ դարձել հս օձ ու փաթաժել ես վրեն, դիտեք թե, չը պտի՞ հասկնամ, հա՛:

Հարբմանին էս խոսքերի վրա լիզուն դուս հանեց:

— Պառավ,— ըսավ,— դու քու աստվածդ, իմ ճամբես մի կըտրի, հս մուրազ ունիմ, թո՛ղ էրթամ իմ մուրազիս հասնիմ:

— Դե՛, որ բանը էդտեղ հասավ, ընձի աղալեցիր,— ըսավ պառավը,— բաշխեցի քեզի, բեր լեզուդ դի՛ր բերանս ծծեմ, հավաստ առնիմ, հաւ գնա՛, որդի՛:

Հարբմանին լեզուն դրեց պառավի բերանը: Պառավը լավ մ ծծեց, կարոտն առավ ու հտ դարձավ էկավ իրան օսկեցե բերդը:

Հարբմանին էլ, էլի փոխվավ մարդ, ֆիլիվն էլ փոխեց իրան կնիկը, ընկան ճամբա ու գնացին: Գնացին, գնացին տեյմորի հասան իրանց քաղաքը, մտան իրանց բլրլած աւունը: Հալիվորն ու պառավը մեռել էին:

Հարբմանին էս տունը դարձրեց էլի առաջվա պալատը. բաղչեն, բանը, ամենքը իրան սարքով, ինչպես որ առաջ կար, էլի էնպես: Խաբարը գնաց թագավորին:

— Թագավորն ապրած կենա,— ըսին,— աչքդ լուս պզտի փեսեդ ու աղջիկդ էլի էկան, էլի իրանց առաջվա բաղչեն, բանը, պալատը սարքեցին, մեջը նստան:

Թագավորն ելավ իրան ոտքովը եկավ տեսավ որ, օղորդ ամեն բան էլի առաջվա պես սարքված կը կենա: Մտավ նես՝ տեսավ աղջրկան ու փեսին: Տեսավ, որ փեսեն օձ տեղից էնպես մեկ աննման տղա էր դարձել, որ իրան սաղ հողի մեջը մեկ հատ էլ չէր գտնվի:

Թագավորը հրամայեց, որ թաղսդան հարսնիք էնեն ու իրան աղջկան Հարբմանու հետ պսակեն: Օխտը զօր, օխտը գիշեր հարսնիք էրին ու Հարբմանուն թաղսդան թագավորի աղջկա հետ պսակեցին:

էնոնք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնիք ձեր մուրազին:

